

PUBLIKACIJA

ALGIMANTAS KATILIUS

Lietuvos istorijos institutas

JUOZAS RIMANTAS APIE KUN. DR. JUOZAPĄ STAKAUSKĄ

Įvadas. 1956 m. vasarą archeologė Rimutė Rimantienė su savo vyru bibliotekininku, bibliografu Juozu Rimantu¹ atostogavo Vievėje. Jie lankė apylinkes ir vieną dieną pasiekė Kazokiškes, kur klebonavo kunigas istorikas dr. Juozapas Stakauskas. J. Rimantas viename iš savo dienoraščių sąsiuvinių („Kasdienybė. III. 1956.IV.28–1960.IV.9“) užrašė pokalbį su dr. J. Stakausku². Publikuojamame pasakojime J. Stakauskas plačiau papasakojo apie išvežtų į Minską Vilniaus archyvo dokumentų sugrąžinimą vokiečių okupacijos metais, žydų slėpimą archyve, kai kuriuos savo tyrinėjimus, pomėgį smuikuoti ir kita.

Juozapas Stakauskas gimė 1900 m. rugpjūčio 6 d. Degsnės kaime Mielagėnų valsčiuje (dab. Ignalinos r.). Pradžios mokslą ėjo Mielagėnų ir Švenčionių mokyklose, vėliau mokėsi Vilniaus ir Marijampolės gimnazijose. Studijuoti pradėjo universitete Kaune,

¹ Juozas Rimantas (iki 1940 m. – Slapšinskas; 1908–1973), bibliografas, žurnalistas, redaktorius. 1943 m. Vytauto Didžiojo universitete baigė bibliografijos specialybę. 1927–1933 m. dirbo laikraščio „Sargyba“ redakcijoje, 1936–1939 m. Kauno radiofone. 1939–1940 m. Lietuvos centrinės bibliotekos, 1940–1950 m. – Centrinės valstybinės bibliotekos direktorius. Iš bibliotekos direktoriaus pareigų atleistas dėl politinių motyvų. 1942–1943 ir 1944–1947 m. dėstė Vytauto Didžiojo universitete. 1959–1963 m. – Knygų rūmų vyr. bibliografas ir Nacionalinės retrospektyviosios bibliografijos skyriaus vedėjas. Bendradarbiavo laikraščiuose „Trimitas“, „Rytas“, „Lietuvos aidas“, „Kultūra“, žurnale „Židinys“. Parašė straipsnių apie bibliografiją, atliko knygos istorijos tyrimų. Parengė albumą „Žemaitė gyvenime ir kūryboje“ (1956), atsiminimų knygą „Petras Rimša pasakoja“ (1964), leidinio „Lietuvos TSR bibliografija“ pirmo tomo vienas sudarytojų.

² Dienoraštis šiuo metu saugomas Dovilės Svetikienės asmeniniame archyve.

iš pradžių Teologijos-filosofijos fakultete, o paskui perėjo į Medicinos fakultetą. Nuo 1923 iki 1926 m. studijavo teologiją Insbruko universitete Austrijoje. 1926 m. išventintas kunigu. 1926–1930 m. studijavo istoriją Vienos universitete, kur apgynė filosofijos daktaro disertaciją. 1934 m. ji išspausdinta pavadinimu „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje“. 1931–1932 m. kurį laiką gyveno Varšuvoje, kur rinko istorinę medžiagą. Į Lietuvą grįžęs 1932 m., mokytojavo Marijampolės ir Kauno gimnazijose. 1935–1940 m. Centralinio valstybės archyvo Kaune vedėjas, 1940–1944 m. Vilniaus valstybinio archyvo direktorius. Archyve slėpė ir išgelbėjo 17 žydų tautybės asmenų. Sovietinė valdžia jį atleido iš archyvo direktoriaus pareigų ir teko prisiminti dvasininko darbą. 1944–1954 m. J. Stakauskas klebonavo Gelvonų parapijoje, o vėliau iki 1957 m. buvo Kazokiškių parapijos klebonas, 1957–1959 m. Žaslių parapijos altaristas. 1959 m. J. Stakauskas gavo jo kvalifikacijos labiau atitinkantį darbą. Jis Kauno kunigų seminarijoje pradėjo dėstyti Bažnyčios istoriją, rusų ir vokiečių kalbas. Seminarijoje dirbo iki 1970 metų. J. Stakauskas mirė 1972 m. kovo 2 d. Kaune. Palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje³.

Publikacijos kalba netaisyta.

Publikacija

|| [39] Pas dr. Juozapą Stakauską

Ant kalnelio, kiek atokiau nuo miško, didelių medžių žiede žiba balta bažnyčia. Vaizdas labai malonus akiai. Tikėjomės kur prie bažnyčios surasti ir jos kleboną. Tačiau sutiktos moterėlės, paklaustos, lenkų kalba paaiškino, jog klebonijos prie bažnyčios nesą. Senąjį jo pastatą paėmusi tarybų valdžia ir jame esančios įsikūrusios įvairios įstaigos. Klebonas gyvenęs netolimam Klykūnų kaime, gal už nepilno kilometro į pietų || [40] rytus nuo Kazokiškės bažnyčios. Klykūnuose ir suradome dr. Juozapą Stakauską.

Nedidelis vieno galo medinis kaimiškas namelis. Tai naujoji Kazokiškės klebonija. Neseniai parapijos komitetas šį namelį nupirko klebonijai, – paaiškino dr. Stakauskas.

Visa klebonija susideda gal iš pusantrų kambarėlio, nes vienas kambarys buvo kartu ir virtuvė. Gal dar esama kokio kampo.

Dr. Stakauską sutikome civilišškai pasirėdžiusį. Taip jis seniai nešioja. Vilkėjo kaimiško milelio ankštą kostiumą. Atrodė, lyg būtų išaugęs. Žili plaukai, žila, keletos dienų neskusta barzda teikė senyvo žmogaus išvaizdą, nors toks dar nebuvo.

Dr. Stakauskas kiek nustebo mūsų atsilankymu.

³ Plačiau biografiją žr.: A. Gaigalaitė, Istorija – jo pašaukimas, kunigystė – jo pasišventimas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 19, Vilnius, 2001, p. 15–40.

Niekas manęs nelanko. Iš pradžių, jus pamatęs pagalvojau, jog tai Fledžinskis⁴ ir Kalinauskaitė⁵. Jie apie Vievį kažkur vasaroja ir girdėjau, jog žadėję savo mašina atvažiuoti mano smuikų pasižiūrėti. Girdėjau, žadėjęs V. Mykolaitis-Putinas⁶ atvažiuoti medžiagos apie A. Mackevičių⁷ savo rašomam romanui „Sukilėliai“. O aš turiu puikios medžiagos. Mackevičius šliaktų nemėgo ir nekartą prieš juos pasisakė, ypač tardymo metu. || [41]

Buvo labai įdomu patirti, ką dr. Stakauskas šiuo metu dirba, ar nepertraukė savo puikių studijų iš Lietuvos istorijos.

Dešimt metų beveik nieko nedirbau. Gyvenau kažkokia baisia baime. Štai ims kurią naktį ateis nelaukiami svečiai, viską sujauks bei išgrobs, o tave išvež į Sibirą ar į kalin. Gyvendamas tokiom nuotaikom, tikrai neturėjau noro dirbti ir beveik nedirbau. Pasi- baigus hitlerinei okupacijai, pasibaigė ir mano darbas Valstybiniame Archyve Vilniuje. Aš išsikrausčiau į Gelvonus netoli Ukmergės. Jau dveji metai esu klebonu Kazokiškėse. Gelvnuose buvo žmonės savėsi. Čia sunkiau. Beveik visi parapijiečiai šneka tik lenkiškai, nors supranta lietuviškai. Kas antrą sekmadienį pamokslą sakau lenkiškai. Iki tarybinės Lietuvos metu būta aršių lenkiškų nuotaikų. Parapijiečiai yra demonstratyviai reikalavę, kad kunigas būtų lenkas ir kad tik lenkiškai būtų kalbama. Šiandien ir jų nuotaikos yra gerokai pasikeitusios. Kunigas nors ir žydas, – jiems jau vis tiek.

Parapija nusidriekusi Paneriu gal per 20 km. Pakraščiai aptrupėję, nes žmonės lanko artimesnes bažnyčias. Taigi iš 1500 parapijiečių faktiškas jų skaičius yra mažesnis. || [42]

Iš Kazokiškių tik Vilnius yra lengviau pasiekiamas. Nueinu į Vievio stotį ir iš čia į Vilnių. Nuvažiuoju kas savaitę. Bet norėčiau kur į savėnę parapiją patekti.

Vis dėl to, turbūt, ką nors dirbate ir iš Lietuvos istorijos srities. Atrodo, jog jums nebuvo ir nėra ko baimintis. Kiek esame girdėję, tarybinė valdžia palankiai vertino Jūsų darbą hitlerinės okupacijos metu.

Taip tai taip. Bet vis dėlto stalininiu metu buvo baugu, ir beveik nieko negalėjau dirbti.

Jeigu tarybų valdžia apie Jus geros nuomonės, tai kodėl Jūs turėtumėte būti blogos nuomonės, – įsiterpė Rimutė – vis tiek reikia dirbti. Juk metai žaibiškai lekia.

Taip. Jau antri metai ši tą dirbinėju. Tvarkau turimą medžiagą. Gaila, kad negaliu naudotis archyvu. Kas tokį prileis, nors ir nieko blogo nesu padaręs, o, priešingai, tik gera. Jeigu ne mano pastangos, tai Lietuvos Valstybinis Archyvas Vilniuje šiandien neturėtų 2/3 visų vertingiausių savo fondų.

Aš buvau daug girdėjęs apie puikią dr. J. Stakausko veiklą vokiečių okupacijos metu. Jis tuomet || [43] buvo Lietuvos Valstybinio Archyvo direktoriumi ir labai daug pastangų

⁴ Jurgis Fležinskis (1924–1988), altininkas, pedagogas, dirigentas.

⁵ Kornelija Kalinauskaitė-Fležinskienė (1925–2021), smuikininkė, pedagogė.

⁶ Vincas Mykolaitis-Putinas (1893–1867), rašytojas, profesorius.

⁷ Antanas Mackevičius (1828–1863), kunigas, 1863–1864 m. sukilimo dalyvis.

padėjo jo fondam sutelkti ir apsaugoti. Paprašiau kai ką papasakoti apie savo veiklą Valstybiniame Archyve. Dr. J. Stakauskas mielai sutiko ir ilgai netraukdamas pradėjo:

Minskiečiai seniai domėjosi Vilniaus Valstybiniu Archyvu, tykodami jį pagrobti. Ir štai nebloga proga. 1939 m. rudenį Raudonajai Armijai užėmus Vilnių, sukruoto Baltarusijos Mokslų Akademija. Jos iniciatyva buvo nuspręsta iš Vilniaus į Minską pergabenti jei ne visą, tai bent pagrindinę Vilniaus Valst. Archyvo dalį. Taip ir padaryta. Kol dar lietuviai Vilniuje kiek stipriau neįsitvirtino, baltarusiai čia jau darbavosi. Jie 1939 m. pergabeno į Minską ir sudėjo Mokslų Akademijos rūmų rūsiuose 2/3 visų Vilniaus Centrinio Valst. Archyvo fondų, ir tai pačius svarbiausius (pvz. Glavnyj litovski tribunal ir kt.). Išvežant fondus, daugiausia dirbo Minsko valst. archyvo darbuotojas Karpačiov⁸. Iš vilniečių padėjo žydas Honig⁹ (pagrindinis veikėjas).

Kai Raudonoji Armija 1939 m. užėmė Vilnių, čia iš Maskvos per klaidą atsiuntė slaptajį Vilniaus generalgubernatoriaus politinio skyriaus archyvą (kartu ir Muravjovo arch. dalį). Į Minską ir šis archyvas buvo išvežtas.

Vokiečiams puolus Tarybų Sąjungą ir pasistūmėjus pirmyn || [44] Minskas liko jų pusėje. Tuo metu mano pagrindinis rūpestis buvo iš Minsko į Vilnių pargabenti išvežtuosius archyvo fondus. Tai man ir pavyko padaryti, rodos 1941 ar 1942 metais.

Šiame darbe daug padėjo mano draugai iš Vienos laikų. Austrijoje iš viso aš esu išbuvęs 10 metų: 6 m. Vienoje, kur universitete studijavau, ir 4 m. Tirolyje (Insbruke). Ne vienas draugų buvo vokiečių kariuomenėje, ir aš juos sutikau Vilniuje. Jie mane supažindino Miuncheno Valst. Archyvo darbuotoju dr. Rall¹⁰, tuo metu lakūnu karininku. Šis man rūpimą reikalą puikiai suprato. Jis ir padėjo išrūpinti vagonus. Toliau viskas ėjo savaime. Šiandien viena aišku, jei minimi Vilniaus Valstybinio Archyvo fondai nebūtų buvę atgabenti į Vilnių, jie būtų žuvę, nes karo metu namai, kuriuose tada Minske buvo sudėti, buvo visai sunaikinti. O tuo atveju, jeigu kalbami fondai ir nebūtų žuvę, tai mūsų mokslo darbuotojai šiandien jų darbui būtinų šaltinių turėtų ieškoti Minske.

Paminėtina, kad archyviniams fondams sunkvežimiais pargabenti iš Vilniaus stoties į archyvo patalpas reikėjo fizinės jėgos. Ta jėga buvo žydų brigada || [45] iš geto. Šiuo darbu žydai buvo patenkinti. Iš jų 17-ka pavyko vėliau išgelbėti nuo mirties.

Kai rytuose frontas sustojo ir sustiprėjo grėsmė vokiečiams, tai Vitebsko, Smolensko ir Minsko archyvai buvo pradėti gabenti į Vilnių. Atgabenta per 50 vagonų. Reikėjo patalpų. Man geriausiai patiko Benediktinių vienuolyno rūmai (tarp Ignoto ir Vilniaus gatvių). Tai XVI ar XVII amž. pastatas. Čia buvo sutalpinti ir šaulių s-gos bei kitų organizacijų archyvai.

⁸ Daugiau duomenų neturime.

⁹ Daugiau duomenų neturime.

¹⁰ Daugiau duomenų neturime.

Naujosiose patalpose nesunku buvo paslėpti ir 17-ka mano bendradarbių žydų. Viena žydė mirė. Ją palaidojome vietoje (išvijus vokiečius, žydės duktė palaidotąją motiną išsikasė ir perkėlė kitur). Du žydai okupacijos metu buvo paslėpti kitur. Liko 14. Jie dienos šviesos nematė. Gyveno dviejuose užmaskuotuose kambariuose. Jų aprūpinimas man sudarė nemaža sunkumų. Čia padėjo vienas taip pat mano išvaduoėtasis. Tai buvo mano pažįstamas iš Kauno, buvo „Pavasario“ suaugusiųjų gimnazijos mokytojas. Pirmaisiais tarybiniais metais jo įsijungta į Raudonąją Armiją. Čia jis buvo politruku. Vykstant karui, jis pateko į nelaisvę. Kaip politrukas mano pažįstamas buvo išskirtas iš belaisvių tarpo ir paso || [46] dintas į kalėjimą. Man pavyko iš kalėjimo išimti. Jis dirbo archyve ir galėjo vaikščioti. Jis man padėjo ir žydus aprūpinti. Su juo palaidojom ir slėptuvėje mirusią žydę. „Nečistąją dielą“ dariau. Jei vokiečiai būtų sužinoję, į žemę būčiau ėjęs su žydais.

Paslėptieji žydai buvo naudingi. Tai inteligentai (tarp jų vienas teisininkas-advokatas su žmona). Jie kopijavo bylas.

Žydai buvo laikomi tame skyriuje, į kurį ateidavo du karininkai iš Gestapo dirbti. Mat, tame skyriuje buvo Baltarusijos Komunistų Partijos archyvas iš Minsko. Čia gestapininkai sėdėjo ir sėdėjo.

Kur dabar Jūsų išgelbėti žydai, ar palaikai su jais ryšius?

Jie išsibarstė visur. Viena žydė gyvena Klaipėdoje, ištekėjusi už lietuvių, yra išvykusių į Izraelį, gal pora Vilniuje gyvena, yra išvykusių ir į Lenkiją, pvz. gyd. Libo¹¹, ausų, nosies ir gerklės ligų specialistas. Jis turėjo 2 aukštų namą Mažojoje Poguliankoje. Kitą savaitę atvažiuos manęs aplankyti. Kartu buvo išgelbėta jo žmona ir duktė. || [47] Žydų likimas buvo siaubingas. Daugelis jų išgyvenimų mane jaudino. Viena žydė su berniuku ėjo skandintis į Nerį. Ir kažkokia jėga atitraukė ją pas mane.

Dr. J. Stakauskas vengia plačiau kalbėti apie jo įvykdytą keliolikos žydų išgelbėjimą. Ką papasakojo, tai tik nuolat traukiamas už liežuvio.

Kai tarybinė armija išvadavo Vilnių, žydų slėptuvė archyve buvo gana plataus susidomėjimo centras. Ją daug kas lankė, žurnalistai fotografavo. Gal dėl to ir į mane ne taip piktai šnairuota.

Vokiečiai su manimi šiek tiek skaitėsi, sužinoję, kad aš esu jų mokyklas lankęs. Atsimenu vieną epizodą.

Pradžioje okupacijos užėina į archyvą generolas, reikalaujamas grąžinti lenkų kariuomenės bylas. Išdidus, gerokai atšiaurus, besirodąs griežtas. Kai pasakiau, kad tokių bylų nėra, jis nenorėjo tikėti ir dar griežčiau kamantinėjo. Pagaliau pasiteiravo, ar aš lietuvis, ar lenkas, iš kur gerai kalbąs vokiškai. Atsakiau, jog lietuvis, baigęs aukštuosius mokslus Vienoje.

Vienoje! – nustebė. Kokioj gatvėj gyvenai? Kai pasakiau gatvę, mano griežtas bendrakalbis || [48] visai atsileido.

¹¹ Daugiau duomenų neturime.

Tai netoli manęs, kaimyninėj gatvėj.

Pasikalbėjimas dabar pakrypo visai kita linkme. Abu išėjome į miestą. Aš jį palydėjau ilgesnį kelią. Vis kalbėjomės. Nuolatiniai generolo sveikinimai, į kuriuos turėjau atsakinėti ir aš, pakeldamas kepurę, man net įkyrėjo. Išsiskyrėm lyg geri draugai.

Kai artėjo Tarybinė Armija prie Vilniaus, vokiečiai man siūlė važiuoti į Vokietiją,

Važiuk iš čia. Jūsų daiktams duosime vagoną. Bet aš iliuzijų neturėjau. Nutariau būti su tauta. Juo labiau, kad buvau prisižiūrėjęs, kaip niūri butis buvo senųjų rusų emigrantų užsienyje. O dabar emigrantų turėjo dar labiau pagausėti.

Ir likau Tėvynėje. Bet su archyvu teko atsiveikinti. Džiaugiuosi, kad jam galėjau patarnauti. Girdėjau, kad 1955 m. buvo norėta iš Vilniaus išgabenti slaptąjį Vilniaus generalgubernatoriaus archyvą. Tačiau mūsiškiai turėję jėgas pasipriešinti ir archyvas paliko.

Į pasiteiravimą, ką esate parašę rašote, J. Stakauskas atsakė:

Kaip minėjau beveik 10 metų nieko negalėjau || [49] dirbti. Jau antri metai šį tą bandau. Viena kliūtis, kad savo bibliotekai sutalpinti neturiu vietos. Ji tebėra Gelvonuose. Būtų pora sunkvežimių. Esu atsivežęs tik kai ką.

Turiu beveik visą medžiagą M. Valančiaus¹² monografijai. M. Valančius buvo didelis žmogus. Kai jau į gyvenimo pabaigą carinė valdžia jį ėmė įtarinėti, kad esąs autorius nelegalių brošiūrėlių, nukreiptų prieš valdžią, vieną kartą pas Valančių atvyko Kauno gubernatorius pasikalbėti. Šiame pasikalbėjime Valančius nesigynė, kai buvo paminėta, kad jis esąs prieš carinių raštų autorius. O kai gubernatorius pagrasino ištremti, Valančius energingai atsikirto:

Tremkite. Aš baigiu savo amžių. Tai būtų garbė.

Tačiau M. Valančius nebuvo ištremtas ar suimtas. J. Stakauskas entuziastiškai kalbėjo apie Valančių, vadindamas jį didžiu. Jis priminė savo str. „Židinyje“ kaip kritiką prof. Vcl. Biržiškos¹³ nepagrįstų teiginių apie Valančių. Po to pridėjo.

Diskusija buvo akademinė. Ar prof. Biržiška pakeitė savo nuomonę, nežinau. Jis neturėjo tos medžiagos, kurią aš turiu.

Turiu puikią medžiagą ir temai „Pirmoji lietuvių || [50] spaudos draudimo byla“, dėl kurios buvo svarstoma interpeliacija Vokietijos reichstage, kai vokiečių valdžia rusams išdavė į Mažąją Lietuvą pasitraukusį lietuvių spaudos platintoją kun. Antaną Brundžą¹⁴.

Mane iš seno domina lietuvių spaudos draudimo laikotarpis. Jam nušviesti esu surinkęs kelis toms dokumentų.

¹² Motiejus Valančius (1801–1875), Žemaičių vyskupas nuo 1850 m.

¹³ Vaclovas Biržiška (1884–1956), teisininkas, bibliografas, universiteto profesorius.

¹⁴ Antanas Brundza (1838–1892), Seinų (Augustavo) vyskupijos kunigas, knygnešys. 1871 m. ištremtas į Archangelsko guberniją.

Žymiai praplėčiau ir savo darbą apie kovą dėl lietuvių k. bažnyčiose, apie lietuvių tautinio sąmonės pabudimą, kuris buvo spausdinamas „Tiesos kelyje“. Jis papildytas Vilniaus kurijos medžiaga. Jalbžikovskis¹⁵ rūstų padarė veidą, kai apie savo antilietuvišką veiklą paskaitė mano darbo paskelbtoje dalyje. Bet ypatingai jam nemalonūs iki šiol nepaskelbti papildymai.

Ilgiuosi, be galo ilgiuosi archyvo, – toliau kalbėjo J. Stakauskas. Jis man labai reikalingas mano darbams tęsti ir užbaigti.

O tikrai jums būtų įdomūs įvairių A. Baranausko¹⁶ amžininkų atsiminimai apie žymų-jį vyskupą ir poetą. Turiu diktoką pluoštą jų surinkęs. Jų daugiausia man papasakojo kun. J. Laukaitis¹⁷, buvęs A. Baranausko kapelionas ir sekretorius. Nemaža atsiminimų || [51] papasakojo dar ir šie asmenys: 1. kun. Vincentas Aleksandravičius¹⁸ (gyvenęs Suvalkijoje ir čia prieš kelerius metus miręs), 2. teisininkas Dubinskas¹⁹, nespėjęs į Vakarų ir patekęs į kalėjimą, 3. marijonas Antanas Petrauskas²⁰ (jau miręs), mokėsis gražios lietuvių kalbos iš lietuviškųjų Baranausko pamokslų Seinuose, 4. marijonas Pijus Andziulis²¹ ir kt. Skaitant tuos atsiminimus yra ko ir pasijuokti. Jie mums parodo Baranauską ne šventinį, bet kasdieninį. Ir tai įdomu.

Atsiminimai apie Baranauską labiausiai parengti, – toliau pridėjo J. Stakauskas, – ir, jei kas norėtų, aš galėčiau juos paskaityti.

J. Stakauskas sutiko kurią dieną gal jau rudenio atvažiuoti pas mus į Kauną ir Baranausko mėgėjams paskaityti „Atsiminimus“.

Susidraugavau su smuiku. Jau dveji metai mokausi ir šiek tiek pasmuikuoju. Pasidarė ne taip nyku.

Ir Stakauskas ėmė rodyti savo turimus smuikus. Jų turi keletą.

Štai smuikas, kuris priklausė grafiui Plioteriui. Ir Stakauskas pasmuikavo pora melodijų.

Šis smuikas pirktas [neaiški vietovė] iš italo, – || [52] pasakė daktaras, rodydamas antrą smuiką. Jie nenauji. Šis skardesnis, bet anas malonesnis.

Ir Stakauskas pasmuikavo „Marija, Marija...“

Turiu dar vieną prancūzišką smuiką ir altą. Dar kartą aplankykite mane. Nueisime į bažnyčią. Aš jums pagrosiu. Visai kitaip skambės.

¹⁵ Romualdas Jalbžikovskis (1876–1955), Vilniaus arkivyskupas metropolitas.

¹⁶ Antanas Baranauskas (1835–1902), poetas, Seinų vyskupas.

¹⁷ Juozapas Laukaitis (1873–1952), prelatas. 1897–1902 m. vyskupo A. Baranausko kapelionas ir sekretorius.

¹⁸ Vincentas Aleksandravičius (1865–1952), Seinų (Augustavo) ir Vilkaviškio vyskupijos kunigas.

¹⁹ Andrius Dubinskas (1868–1945), teisininkas. Seinų kunigų seminarijos ir Sankt Peterburgo Romos katalikų akademijos auklėtinis, bet nepriėmęs kunigystės šventimų. 1945 m. suimtas, mirė kalėjime.

²⁰ Antanas Petrauskas (1881–1944), marijonas. Seinų kunigų seminarijos auklėtinis.

²¹ Pijus Andziulis (1870–1950), marijonas. Seinų kunigų seminarijos auklėtinis.

Be galo jaukiai praėjo kelios popietinės valandos pas J. Stakauską Kazokiškėse. Palydėti per mišką į Kazokiškių-Vievio vieškelį savo Dokučaiką pasiekėme jau gerokai sutemus. || [54]

1956.VIII.4

Dar kartą pas dr. J. Stakauską

Po pietų išsirengėme į Kazokiškes pas dr. Stakauską. Užklupti lietaus ir gerokai sulyti, čia atvykome kiek permirkę.

Įsikalbėjome vienu antru klausimu. Daktaras užsiminė turįs Pr. Karevičiaus²² atsiminimus. Pasidaręs jų nuorašą. Originalas esąs patekęs į MGB rankas ir jo likimas nežinomas.

Karevičius – paskutinis Žemaičių vyskupas. Klaida padaryta, kad panaikinta ilgą istoriją turinti Žemaičių vyskupija, sudarant naują bažnytinę Lietuvos provinciją. Nereikėta to daryti. Žemaičių vyskupijos vardas turėjo būti paliktas. Istorinę tradiciją reikia branginti. Lietuvos vyskupai visą laiką kovojo dėl šio pavadinimo.

P. Karevičius nemaža klausimų paliečia savo || [55] atsiminimuose. Ypač liečiama lietuvių kolonija Petrapilyje. Karevičiaus atsiminimuose trūksta sugebėjimo apibendrinti.

Paklaustas, ar turįs draugų kaimyninių parapijų kunigų tarpe, Stakauskas atsakė:

Su aplinkinių parapijų kunigais nedraugauju. Vieni jų nelietuviškos orientacijos. Man jie negali būti draugai. Antri – į butelį žiūri, kaip šnapsas kvepia. Jie manęs ypač nemėgsta todėl, kad aš už religinius patarnavimus iš žmonių neimu mokesčio. Mano laisvų valandų paguoda – smuikas.

Dr. J. Stakauskas mus nusivedė į bažnyčią. Jos esama gražios ir jaukios – baroko stiliaus, gana puošnios.

Su Rimute atsisėdome į suolą ir klausėme smuiko, kuris nuo viškų garsiai ir plačiai skambėjo. Dr. Stakauskas mintinai pagrojo keletą melodijų. Grojo su užsidegimu. Bažnyčios skliautai gal penkiolika minučių aidėjo džiaugsmingų religinių giesmių tonais.

Po to zakristijoje dr. J. Stakauskas parodė savo rankraščius. Čia stovi dvi didelės kaimiškos dėžės, pridėtos gausybės įrištų rankraštnių knygų || [56] ir palaidų rankraščių. Daugiausia įvairių dokumentų nuorašų.

Pasidžiaugę kūrybinėmis J. Stakausko pastangomis, jį palikome jau prietemoje.

Algimantas Katilius – Lietuvos istorijos instituto XIX amžiaus istorijos skyriaus jaunesnysis mokslo darbuotojas. Lietuvos istorijos instituto rankraštyno vedėjas. 2009 m. apgynė humanitarinių mokslų disertaciją „Katalikų dvasininkijos rengimas Seinų (Augustavo) vyskupijoje (XIX a. – XX a. pradžioje)“.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltu g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: algimantas.katilius@istorija.lt

²²Pranciškus Karevičius (1861–1945), arkivyskupas, Žemaičių vyskupas 1914–1926 m.